

Іван ПАВЛЕНКО

ВОКАЛЬНІ АНСАМБЛІ СУЧАСНОГО ПОБУТУВАННЯ (ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ)

У статті відображено типологічні особливості сучасного побутування малих форм українського народнопісенного виконавства. Подається умовна їх класифікація, характер діяльності, включаючи специфіку художньо-стилістичної реконструкції пісенного фольклору.

Ключові слова: типи вокальних ансамблів, художньо-стилістична специфіка, реконструкції пісенного фольклору, характер діяльності, репертуар, автентичне та сценічне середовище, репродукування, манера співу, фольклор і фольклоризм.

У сучасному народнопісенному виконавстві є широке різноманіття вокальних ансамблів за організаційно-структурними, стильовими, регіональними і місцевими особливостями. Їх слід розрізняти за такими ознаками:

1. *Фольклорні* (автентичні) ансамблі (співочі гурти), учасниками яких є носії співочих традицій (місцевих, територіальних, регіональних тощо).

2. *Вторинні фольклорні ансамблі* — ті, що реконструюють виконання записів пісенного фольклору. Вони, в свою чергу, поділяються на такі різновиди:

- науково-етнографічні;
- професійні;
- дитячі фольклорні ансамблі;
- аматорські.

Фольклорними називаються ансамблі, які виконують народні пісні відповідно до манери і виконавського стилю місцевої усної традиції. Головною їхньою ознакою є *автентичність*. Традиційно фольклорні ансамблі побутують у сільській місцевості, успадковуючи із покоління в покоління пісенну культуру предків.

Вторинний фольклорний колектив, за визначенням Є. Єфремова, — це такий, що складається, переважно, з людей, далеких у побуті від фольклорних джерел, але прагне наслідувати в своїй роботі традиції первинного фольклорного середовища [3, с. 3—16]. Серед них важливе місце займають *науково-етнографічні* фольклорні ансамблі. Вони поділяються на *вокальні, етнохореологічні*, та колективи *мішаного* типу, що охоплюють у своїй діяльності різні фольклорні жанри. Як правило, такі колективи формуються у музичних навчальних закладах, наукових інституціях, культурологічних центрах за участю фахівців-фольклористів та музикантів, обдарованих від природи виконавців-аматорів. Їхня діяльність, в першу чергу, характеризується науковим пошуком. Це — збирання, архівування, класифікація пісенного фольклору за жанрами; вивчення й освоєння особливостей манер співу (місцевих, регіональних, територіальних) і його відтворення у максимально наближеній до оригіналу манері виконання; репрезентація народної пісні у формі концертного виконавства та видання аудіо записів. Така форма діяльності ансамблів, а саме реконструкція записів пісенного фольклору на сьогодні є актуальною і досить поширеною в Україні. Серед відомих колективів такого типу виділя-

ються: ансамбль «Древо» (Євген Єфремов), «Кралиця» (Іван Синельников), «Яворина» (Оксана Мілевська), «Божичі» (Ілько Фетисов та Світлана Карпенко), «Джерело» (Раїса Цапун), «Роксоланія» (Іван Павленко).

Вокальні ансамблі науково-етнографічного напрямку, як правило, мають невеликий, проте якісний склад виконавців. Вони моделюють переважно а капелльний (без інструментального супроводу) спів обраної ними виконавської фольклорної традиції. У їхній діяльності однаково важливими є дослідницький і виконавський аспекти, спрямовані на глибинне проникнення виконавців у народний пісенний стиль. Керівником такого колективу найчастіше стає професійний фольклорист, що володіє теорією фольклору і методикою освоєння народних співочих стилів.

У репертуар вокально-інструментальних ансамблів включаються народні пісні з інструментальним супроводом, виконання яких часто доповнюється елементами сценічного руху і танцю. За жанровими характеристиками вони є жартівливими, танцювальними (козачковими, гопачковими), «триндикками», маршовими, частушковими тощо. В основі інструментального супроводу є трієста музики, або ж окремі народні інструменти (скрипка, бандура, сопілка, бубон, цимбали тощо).

У сучасній фольклористиці помітна тенденція розвитку *етнохореологічного* жанру — безпосереднього дослідження і виконавства народного танку, пластичної символіки рухів у народних обрядових дійствах. Як зазначає Чурко Ю. [5, с. 55] нині відомі дві форми побутування народної хореографії: в народному *природному* середовищі (*автентичному*) та *сценічному*. Народні танцювальні традиції можна диференціювати наступним чином: *етнографічні* колективи, що інтерпретують місцевий фольклор і складаються із традиційних носіїв цієї культури у замкненому середовищі; *аматорські* гуртки, діяльність яких спрямовується керівником-професіоналом і репрезентується на сцені; *професійні ансамблі* танцю, які відтворюють місцеві і регіональні танцювальні стилі, активно концертують у системі культурно-освітніх закладів. У першій групі домінує тенденція збереження народної традиції, що на сьогодні має місце в етнічних середовищах лемків, гуцулів, бойків. У центральних регіонах

України сучасні збирачі фольклору спостерігають лише ритмізацію виконання пісень за допомогою танцювальних рухів, у яких також проглядаються елементи лексики народного танцю.

Традиційний танець часто поєднується із співом танцювальних і жартівливих пісень (гопачкових, козачкових, коломийкових). У другій і третій групі переважає трансформація традиційного танцю в його сценічне втілення на основі законів театрального мистецтва, відображення сучасної дійсності. Серед найпоширеніших способів використання фольклорних зразків важливими є: *обробка* (інтерпретація) танцю, у якій, певною мірою, зберігається першооснова народного зразка; використання *новітніх засобів* виразності (ускладнення малюнку, розширення технічних параметрів лексики, експресивна динамізація, розробка нової драматургії, зокрема сюжетного типу, введення елементів режисури, аранжування музичного супроводу з використанням нових колористичних інструментів). Важливим на сьогодні є *хореологічний* контекст дослідження народного танку сучасними фахівцями-фольклористами. Так, у Львові танці лемків досліджує Лариса Сабан, Світлана Лещинська відтворює традицію українського танку Наддніпрянщини (ансамбль «Роксоланія» Київського національного університету імені Тараса Шевченка), Ірина Аксьонова (Рівне) студіює народні танці Полісся.

На сьогодні члени фольклорних експедицій ще виявляють у побуті полісян такі танці: «Ойра», «Карпет», «Шир», «Подиспан», «Голубка», «Гусак» (два останні є весільними ігровими танцями); та танці іноетнічного походження: краков'яки, кадрили, вальси. У концертній практиці аматорів найуживаніші козачки, гопачки, польки (на два боки), метелиці, а також окремі хороводні танки з обрядового фольклору.

Колективи *мішаного* типу часто називаються ансамблями народної музики і танцю, які, відповідно, включають різні виконавські фольклорні жанри: гуртову пісню, танок, народні інструменти, народний костюм, різну побутову атрибутику, масові сцени, сольний спів, художнє слово, малі театральні форми. Такі колективи є суто сценічні, тяжіють до ефектності і видовищності, проте дотримуються критеріїв відтворення місцевої тради-

дійної культури на науковій основі (ансамбль «Роксоланія»).

Професійні ансамблі народної музики значною мірою вибудовують свій репертуар із фольклорних джерел різних традицій, керуючись вимогами сценічного ефекту — популярності пісень, контрастності сценічного втілення, що нівелює автентичний оригінал. Професійні артисти бездоганно володіють технікою гри на народних інструментах, мають належну вокальну підготовку, відповідний артистизм, однак їхнє виконавство часто є уніфіковане і неідентичне щодо традиції, інколи позначається штучністю інтерпретації, репертуару, що виводить їх у межі виконавського фольклоризму.

На сьогодні набувають популярності *дитячі фольклорні ансамблі, дівочі, парубочі*. Актуалізація їхньої діяльності викликана необхідністю виховання молоді різних вікових категорій у контексті українських духовних і моральних цінностей, традиційного культурного світогляду. До репертуару дитячих і молодіжних ансамблів належить включати ігрові форми музикування, а саме: дитячі пісні, поєднані з хороводними танками, театралізованими формами, як наприклад: «Просо», «Кривий танець», «Король», «Гра в Шума», «Горобейко», «Зайчик», «Галка», «Решето», «Мак» [4, с. 65—99]; освоєння відповідних дитячих сцен, скоромовок, рухів тощо. В умовах сучасного фольклористичного руху популяризується виконання українських народних обрядових дійств молодіжними і дитячими фольклорно-етнографічними колективами:

- календарних обрядів (весняних, літніх, жнивних, осінніх, різдвяно-новорічних), а також дитячих і підліткових обрядових та ігрових форм (зустріч весною птахів, спів веснянок-закличок, закликання дощу, дитячі щедрування, віншування тощо);

- репрезентація в театральних формах звичаїв молодіжних зібрань і дозвілля (вечорниць, досвіток, різних забав, вуличних розваг, дитячих і підліткових ігор та забавлянок);

- виконання ритуалів ініціації (посвячень) — пострижин, коронування на парубка, народження майстра, введення в посаду тощо;

- виконання дитячо-підліткових інструментальних форм на традиційних інструментах, що нині побутують (свистунець, пищик, деркач, фуркало, бубонець, шумові інструменти тощо).

Аматорські вокальні ансамблі — популярна форма музикування в сучасному народнописанному виконавстві. Ця категорія ансамблів відображає найрізноманітнішу (навіть строкату) картину різноманерного співу. Безумовно, вони не є носіями фольклорних традицій. Перш за все, для них характерна різна міра *стилізації*, яка стосується манери співу, костюму, складу учасників, використання народних інструментів для супроводу, інколи не типових для фольклорної традиції. Все вище зазначене впливає на загальний характер звучання ансамблю. Суб'єктивізм в інтерпретації, незнання традиції призводить до зміни *звукового образу* традиційного твору, а це суперечить принципам моделювання певної співочої традиції.

Водночас, необхідно визнати принципи *естетичної стилізації* в обробках народних пісень, їхньої новітньої інтерпретації із застосуванням сучасних технічних засобів озвучування і тембральних барв, комп'ютерної технології, способів звукоутворення, вживання сучасних хореографічних елементів, світлових ефектів тощо. Завдяки цьому народна пісня трансформується у нові — вже в естрадні форми виконавства з використанням сучасної драматургії сценічного втілення. Стилізовані вокальні ансамблі, що відтворюють різні манери співу, характеризуються уніфікацією або ж мішаним стильовим колоритом звучання.

У сьогоденній мозаїці аматорського народнописаного музикування фахівець-фольклорист має розрізнати рівні виконавського фольклоризму, який інколи виходить за межі *естетичного* і класифікується як *псевдофольклор*. На думку Л.Н. Кушлик, «необхідно окремо кваліфікувати особливості автентичного виконавства і «фольклоризованого» відтворення народного репертуару, власне, нефольклорними колективами» [4, с. 49]. І тепер на практиці значна кількість керівників колективів не відрізняють фольклоризм від фольклору, як у доборі репертуару так і манері виконання.

Тож існує два основних напрямки відтворення фольклорних зразків. Один з них — *репродукування* музичного фольклору шляхом глибокого вивчення стильових особливостей традиційного виконавства, дотримуватися найважливіших критеріїв відтворення: «імпровізаційності, принципів звукоутворення, фактурно-теситурних, темброво-колеристичних, зву-

ковисотних, динамічних, темпово-агогічних засобів, мелізмування тощо» [4, с. 50]. В цьому контексті А.К. Соколова вказує на необхідність визначення рівнів відповідності *звуковому образі* фольклорного зразка [4, с. 47].

Інший напрямок розвитку ансамблевого співу пов'язаний з *мистецтвом стилізації* у народнопісенному виконавстві. В ньому передбачається широкий спектр трансформації народної пісні в естрадно-сценічні форми, що характеризується різноманітністю відтінків звукової редуції в співі, використання хореографічних елементів та інструментального супроводу, не властивих традиції.

На сьогодні прийнятне *наспівування* народних мелодій, відтворення нескладних фактур популярних пісень, зокрема у молодіжному середовищі, яке, значною мірою, емансиповане від народнопісенних традицій. Ця форма музикування також сприяє популяризації народної пісні в сучасному соціумі. Для *наспівування* не властиве володіння конкретно манерою співу із вживанням мелізматики чи то варіювання. Такий спосіб музикування може бути широкоживаним, оскільки його звукоутворення є не технічне й вимагає лише артикуляції словесного тексту і відтворення природним голосом пісенного матеріалу.

Отже, сучасний стан інтерпретації пісенного і хореографічного фольклору на сцені відбувається у зіставленні та взаємодії двох основних тенденцій збереження й трансформації народних традицій. З одного боку, як наголошує Ю. Чурко, «існує певна ідеалізація і фетишизація фольклору, намагання зберегти його у первозданному вигляді, з іншого боку актуалізується його художня трансформація, що веде до нівелювання традиції» [4, с. 55]. Єдиний шлях у розв'язанні проблеми поєднання фольклорної традиції із сучасним виконавством є досконале вивчення всього комплексу художніх засобів народної творчості. Основним джерелом для цього, безумовно, є записи фольклору, звідки у всій повноті можна зачерпнути художньо-інтонаційні та виконавські прийоми оригіналу для втілення їх у нову осучаснену форму виконавства і, таким чином, зберегти ідейно-естетичну адекватність фольклорного зразка й нової обробки.

Кількісні склади вокальних ансамблів формуються в залежності від жанрового різновиду виконав-

ства. Популярними у сучасній виконавській практиці є дуети, тріо, квартети, які відносяться до малих виконавських форм.

Сучасне освоєння традиційних контекстів культури виявляється, перш за все, у впровадженні її елементів у повсякденне життя учасників руху, власне, утворенні стійких «ритуальних» комплексів (спів, танець, обряд, мова, поведінка), які регулярно культивуються в осередках (колективах), об'єднаннях, народних хорах, ансамблях, клубах, де утверджуються традиційні культурні цінності. Безумовно, це вже інший, віддалений від істинно традиційного, контекст побутування фольклорних творів, проте він сприймається нашим сучасником і його необхідно розглядати як новацію для теперішніх соціальних і культурних умов життя.

Актуалізованою формою освоєння живої фольклорної традиції в сучасному українському соціумі є засвоєння виконавських особливостей місцевих співочих манер і обрядовості. А це можливо за умов дослідницької діяльності, що передбачає: збирання пісенного матеріалу у фольклорних зонах (осередках), транскрипцію (розшифровку) і нотацію записаних пісень, музично-фольклористичний аналіз та вивчення особливостей манер співу, реконструкцію актуалізованих обрядів, популяризацію кращих зразків організованими колективами аматорськими і професійними (народними хорами, ансамблями пісні і танцю, вокальними ансамблями).

Специфіка діяльності цих колективів визначається, перш за все, репертуаром, в основі якого, є народні пісні. Отже, проблему музично-фольклорного напрямку, як стверджує А. Кабанов [4, с. 40], у сучасній культурі можна розглянути в таких аспектах:

- перший — пов'язаний із складом учасників фольклорного гурту;
- другий — з репертуаром колективу;
- третій — з характером носія традиції або майстра-вчителя, керівника гурту, його концептуального бачення художнього втілення фольклорного зразка;
- четвертий — з методикою навчання;
- п'ятий із ситуацією функціонування фольклорного ансамблю.

Все це належить розглядати як умови сучасного розвитку фольклорного процесу.

1. Аксьонова І. Танцювальна лексика Поліського краю / І. Аксьонова. — Рівне, 2012. — 253 с.
2. Єфремов Є.В. Дослідження локальної народнопісенної традиції як основа діяльності вторинного фольклорного ансамблю / Є.В. Єфремов, В.М. Пономаренко // Українське музикознавство. — К. : Музична Україна, 1989. — Вип. 24.
3. Тлумачний словник української мови. — К. : Аконіт, 2000. — Т. 4. — 491 с.
4. Фольклор: Проблемы сохранения изучения и пропаганды // Всесоюзная научно-практическая конференция (тезисы в двух частях). — М. : ГМПИ им. Гнесиных, 1988. — Ч. I — 225 с.
5. Чубинский П.П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край / П.П. Чубинский. — Санкт-Петербург, 1872. — Т. 6.

Ivan Pavlenko

ON VOCAL ENSEMBLES OF CONTEMPORARY EXISTENCE (GENRE PECULIARITIES)

In the article have been reflected some typological features in modern existence of small forms in performance of Ukrainian

folk songs. The content has presented their conditional classification, character of activities including specific artistic and stylistic reconstructions of sung folklore.

Keywords: types of vocal ensembles, artistic and stylistic specificity, reconstructions of sung folklore, repertoire, authentic and scenic environment, reproduction, manner of singing, folklore and folklorism.

Ivan Pavlenko

ВОКАЛЬНЫЕ АНСАМБЛИ СОВРЕМЕННОГО БЫТОВАНИЯ (ЖАНРОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ)

В статье отображены типологические особенности современного бытования малых форм украинского народно-песенного исполнительства. В тексте представлена их условная классификация, характер деятельности, в т. ч. специфика художественно-стилистического реконструирования песенного фольклора.

Ключевые слова: типы вокальных ансамблей, художественно-стилистическая специфика, реконструкция песенного фольклора, характер деятельности, репертуар, аутентичная и сценическая среда, репродуцирование, манера пения, фольклор и фольклоризм.